

<https://doi.org/10.37708/ezs.swu.bg.v24i2.19>

СЪВРЕМЕННИ АСПЕКТИ НА СУРВАКАРСКИТЕ ИГРИ В БЛАГОЕВГРАД

Павлина Солачка

Югозападен университет „Неофит Рилски“, България

Email: pavlina_solachka@abv.bg

ORCID ID: 0000-0003-1459-9862

CONTEMPORARY ASPECTS OF THE MASQUERADE GAMES SURVA IN BLAGOEVGRAD

Pavlina Solachka

South-West University “Neofit Rilski”, Bulgaria

ABSTRACT: The aim of the current study is to outline the contemporary state of the Masquerade Games “Surva” in the southwestern region of Bulgaria, particularly Blagoevgrad. The text traces historical and cultural transformation of the masquerade rites as well as their regional variations. The main purpose is to provide an overview and an analysis of masquerade personages, clothing, masks and attributes in the present-day context. Archival data as well as media publications from the period of socialism are examined with the aim of clarifying current variations. The research is based on field studies, observations, as well as interviews with representatives of local masquerade groups. Social and cultural functions are also analyzed, whereby the focus is placed on their development and change. The paper elucidates the internal dynamic and organization of the masquerade groups. Emphasis is placed on the active inclusion of new participants, which contributes to the expansion of the masquerade practices. The text also traces the unusual activities of masquerade participants, who take part in social initiatives such as anti-Halloween movements and euro abolition campaigns. Questions concerning interest in the masquerade games are also addressed, including video clips, music projects, photography exhibitions, concerts, films, and media coverage. The festivity contributes to positive social engagement, both from the general public, but also from local institutions which frame the masquerade games as a significant part of our ethnical, cultural, and historical heritage.

KEYWORDS: masquerade games, cultural legacy, festival culture, masquerade rites, Blagoevgrad

Увод

Проучването на маскарадната обредност в съвременните ѝ прояви е изпитание за изследователя. На първо място, маскирането, съществувало в своята естественост в различните варианти на фолклорната традиция, се адаптира към фестивалните практики. Реализира се в условия, основани на обвързване с институции, проектни програми, спонсорства, публика и медии. Към настоящия момент се променят не само персонажите, но се заменя и естествената роля на костюмите и маските, които се включват в

различен контекст. Този процес води до натовареност със значение на състезание, конкуренция и зрелищност. Визуалното въздействие се превръща във важен фактор не само за локалното разиграване на обряда, но и за участието във фестивала. В своето изследване за маскарадните игри в Перник Н. Папучиев отбелязва, че по време на фестивала се търси иновацията – елементът, който ще обърне реда и ще провокира смях, игра, забава, настроение. Публиката е жадна за зрелища и сурвакарите съзнателно се стремят да отговорят на тези очаквания (Папучиев/Papuchiev, 2021, с. 57). Тази нагласа към игра и визуална провокация отразява стремежа на участниците към ярко и незабравимо присъствие на съвременната сцена.

Въпреки че традиционно играта се свързва с физическа активност или състезание, тя се проявява и чрез маскирани роли и превъплъщения, използвайки тялото и социалното пространство като основно игрово поле. Както отбелязва В. Божинов, в съвременните либерални общества играта все повече придобива „сериозна форма“, но дори и в естествения си забавен вариант тя остава важна част от националните стратегии на различни държави (Божинов/Bozhinov, 2024, с. 10). В играта на маскираните се наблюдава двойствена роля – от една страна, в разиграването на традиционния обред, а от друга, в участието във фестивалните практики. Към тях може да се добави и публичният медиен контекст, който увеличава тяхната видимост. Съвременната изява на маскираните съчетава обредна, фестивална и медийна роля, разширявайки първоначалните си функции. Повечето от сурвакарските групи участват най-малко в три или четири фестивала, което изисква допълнителна подготовка и фестивално (театрално) представяне на групите.

Едновременно с това се забелязва масово връщане към традициите. В свое изследване А. Лулева отбелязва, че може да се говори за процес на ре/традиционализация, при който въобразените традиции се препредават в ежедневието и публичната култура като символи на националната идентичност. Тя посочва, че този процес се подкрепя от медиите и социалните мрежи, а също и от личния интерес на хората към фолклорните практики, облекло и ритуали, които създават чувство за принадлежност и общност. В същото време използването на традицията има политическо и социално измерение, като тя се инструментализира за консолидиране на етнокултурния национализъм (Лулева/Luleva, 2020, с. 4).

Изследователски контекст

Процесите на промяна в маскарадните игри и функционирането им в съвременния контекст представляват интерес за етнологи и културни антрополози. Изследванията в тази област са многобройни и непрекъснато разкриват различни възможности за интерпретации. Следва да се отбележат публикациите на Николай Папучиев, които проследяват излизането на маскарадните игри от локалния им контекст и включването им във фестивала, в който имат вече и игрова роля (Папучиев/Papuchiev, 2021).

Венцислав Божинов разглежда играта на маскираните като част от социални и културни взаимодействия. Играта не е ограничена до фиксирани рамки, а прониква в ежедневието и става инструмент за изразяване на стремежи и ценности (Божинов/Bozhinov, 2024). Иглика Мишкова анализира как маскарадните игри реагират на глобализацията и усилват локалното си значение. Авторката обръща внимание и на музейната презентация на маскарада като възможност за нови значения за съвременната публика (Мишкова/Mishkova, 2016). В своите изследвания Иво Страхилов акцентира върху маскарадните практики като маркери на идентичност, анализирайки тяхното място в съвременното общество. От една страна, маскарадът се определя като културно наследство, а от друга – комерсиалните елементи променят локалната практика. (Страхилов/Strahilov, 20226). Съвременните аспекти на маскарадните игри в Пернишкия регион са изследвани и от Милена Любенова, която анализира практиките за опазване на традицията, героите в игрите, както и ролята на културните институции за съхранението на маскарада (Любенова/Lyubenova, 2021).

Целта на настоящата статия е да бъде анализирана динамиката на сурвакарските игри в Благоевград и близките села, като се изследват традицията, локалната практика, фестивализацията и официалната публичност; да се отговори на въпросите как участието в маскарадите променя живота на участващите. Внимание се отделя на влиянието на културната практика върху социалния живот на сурвакарските групи. Предварително е необходимо да уточня, че в статията няма да се разглежда историческата хронология на сурвакарството, а съвременните аспекти на практикуването му. Основавам се на теренна работа и наблюдения в Благоевград и близките селища, материали от Държавна агенция „Архиви“ – Благоевград и информация за провеждането на сурвакарските игри в регионалните вестници „Пиринско дело“¹ и „Струма“². Използването на архивни сведения за периода на социализма има задачата да очертае контрастно промените от миналото до съвременността.

При анализа на споменатите писмени източници е необходимо да се отчете обществено-политическият контекст, в който те са създадени, а именно – периодът на социализма се характеризира с централизирана политика, насочена към традиционната празничност и създаването на нова, която да подпомага партийната (Петров/Petrov, 2003). Това до известна степен обяснява липсата на информация за маскарадните игри в периодични издания като вестници и списания. Показателен в това отношение е материал, публикуван през 1947 г. във вестник „Пиринско дело“ – „Януарските празници и отпразнуването им от демократичната младеж“³, в

¹ „Пиринско дело“ е български вестник, излизал от 1945 до 1995 г. в Горна Джумая (дн. Благоевград).

² Вестник „Струма“ е регионален ежедневник в Югозападна България, създаден през 1990 г. и издаван и понастоящем.

³ „Пиринско дело“, (6 януари 1947 г.) Горна Джумая (дн. Благоевград).

който се дават насоки за общомладежко сурвакане и коледуване. Препоръчва се да се издирят и заучат коледни песни със смислено съдържание. От колективите се изисква да използват народните обичаи и традиции, които са свързани с празниците, и с кратки художествени програми да създадат „здро̀во развлечение“ за младежта.

През 1988 г. сурвакарският празник е различно отразен. Журналистката стига до извода, че свързаният с Новата година маскараден обред е бил и си остава най-важният в празничния календар на българина⁴. В подкрепа на твърдението е привлечен като събеседник етномузикологът Илия Манолов⁵, който преподава музикален фолклор в Югозападния университет. Той споделя: „Сигурен съм, че и занапред той ще живее – дори само като един маскарад, като своего рода народен театър – пък и като символ на народната жива култура“. Всъщност Манолов прозорливо отбелязва, че традицията се е адаптирала към новите условия и продължава да бъде жизнена и жива. Тя е запазена, но е подложена на преосмисляне, успявайки да запази своята значимост чрез фестивализацията. След 1989 г. информацията за сурвакарските игри все повече се увеличава. На страниците на блягоевградския вестник „Струма“ все по-често излизат публикации, които са посветени на маскарадната обредност. Представят се истории от областта, посветени на *бабугери*, *чауши*, *сурваскари*, както и разкази на участници за съхраняването и изпълняването на обреда. Този медиен интерес, от една страна, допринася за разпознаване на сурвакарските игри като част от културното наследство на региона, а от друга страна, официално въвежда съвременните елементи на фестивализацията.

Информацията в държавна агенция „Архиви“ е твърде оскъдна, тъй като маскарадните прояви не са институционализирани. Маскарадната обредност не е имала авторитет на официална проява и не е функционирала с днешната популярност. За сметка на това в програмите на културната дейност на Общината е заложена партийно-идеологическата пропаганда, насочена към утвърждаването на т.нар. „нова празничност“. В условията на строг идеологически контрол през социалистическия период сурвакарските групи са били ограничен брой, предимно от по-старите квартали на Блягоевград, които са административно присъединени към града вследствие на урбанизацията⁶. Споменава се участието им като част от културната програма за месец януари, без подробности за участниците и значението на обреда. Този факт допълнително свидетелства за negliжирането на маскарадната обредност в рамките на официалния културен календар на Блягоевград.

⁴ „Пиринско дело“ (2 януари 1988 г.). Горна Джумая (дн. Блягоевград).

⁵ <https://www.libblagoevgrad.org/----.-----.html> (посетен на 7 януари 2026).

⁶ Село Грамада е присъединено към Блягоевград като квартал през 1954 г., а с. Струмско – през 1973 г.

В програмата⁷ за естетическо възпитание на трудовите колективи на Благоевградски окръг, макар да е формулирана стратегия за популяризиране на народното творчество в Югозападния край, липсва конкретно проучване на маскарадната обредност. Този факт свидетелства за отсъствие на интерес към маскарадните игри у културните институции през социалистическия период. Заявените намерения за откриване на Център по фолклор – като функционално звено към Института за фолклор, целят създаването на структура, която да осигури разработването на целенасочени програми за трудовите колективи, университети и училища, за „правилното“ усвояване на фолклорното наследство. В този контекст фолклорът се разглежда като възможност за идеологическо възпитание. Анализът на архивните данни показва, че маскарадната обредност в Благоевградския регион дълго време остава периферна спрямо официалната културна политика на държавната власт.

В архивната информация за културно-просветната дейност на Общината е запазен сценарий⁸, изготвен от фолклориста проф. д.ф.н. Костадин Динчев, познат с изследователската си работа в региона. Той констатира тенденция към нарастващо смесване на елементи от различни региони при маскарадната обредност. Това засяга начина на изпълнение, обредното облекло, използваната терминология и т.н. Особено внимание той обръща на неправомерното използване на думата „кукери“, която е характерна за друга етнографска област. Проф. Динчев изразява опасения, че постепенно ще се заличат локалните специфики при тази обредност. В тази връзка в изготвения към Общината план за опазване на традицията изследователят препоръчва да се извършат теренни проучвания и да се проведат етнографски интервюта с възрастни хора, които са участвали в сурвакарски групи. Специално внимание той отделя на нуждата да се търси съдействието на специалисти, но да не се стига до намеса в работата им, както и в изявите на групите. Същевременно подчертава необходимостта да не се включват елементи от други региони, както и маските да не бъдат допълнително художествено декорирани, защото според него по този начин маскарадната обредност допълнително губи от своята традиционна специфика.

Частична информация е налична в архивните извори на читалище „Никола Вапцаров“⁹, Благоевград. В кратка информация се споменава, че през 2000 г. са участвали няколко групи, които дефилирали на площада по време на януарските празници. Читалището по-скоро има ролята на посредник, осигурявайки участието на сурвакарските групи на международния фестивал *Сурва* в Перник. През 2006 г. например е взето решение групите да се представят, като се обединят в една, за да се увеличи внушителността и да се подобри организацията. В този период

⁷ ДА – Благоевград, ф.№ 1346, оп. 1, а.е. 39, л. 70.

⁸ ДА – Благоевград, ф.№ 18, оп. 8, а.е. 60, л. 40.

⁹ ДА – Благоевград, ф.№ 18, оп. 10, а.е. 46, л. 42.

сурвакарските групи участват на фестивали в град Струмица (Р. С. Македония), Момин проход, Перник, Симитли и др. Задължителна практика е предварително да бъдат изпратени анотациите на самите групи, в които се описват подробно броят на участниците, историята и основаването на групата, облеклото, както и обичаят, който ще бъде представен на сцена.

За да се изследват нагласите на участниците, осъществих интервюта с членове на няколко сурвакарски групи. Те се отличават с различен социален и професионален статус – студенти, работещи, пенсионери. Това разнообразие допринася за по-доброто разбиране на функционирането на групата извън други разграничения. Сред интервюираните бяха кмет, лекар, митничар, таксиметров шофьор, пенсионер, студентка, филолог, електротехник, предприемач, земеделски стопанин, дългогодишен член на жури на сурвакарските игри. С цел разширяване на съвременната перспектива в изследването си включих и фотографка, която документира сурвакарските игри в последните седем години и не пропуска фестивал в Югозападна България. През месец декември тя реализира изложба под надслов „Сурва е любов“.¹⁰ В своята работа фотографката заснема не само участниците, но и слуша истории за подготовката, емоциите, представянето и преживяванията на отделните участници. Създадената от нея колекция включва над 5000 фотоса, които са визуален архив за съвременното развитие на сурвакарската практика. Настоящото изследване се основава също на наблюдения, които осъществих в качеството си на член на журито на Сурвакарския фестивал през януари 2025 и 2026 г.

Сурвакарството като практика е широко разпространено в тази част на България. В по-малките населени места, а и в градовете, където е част от фестивалната култура, обичаят е запазил своята жизненост и продължава да функционира в съвременния си контекст. През 2025 г. на Сурвакарския фестивал в Благоевград участваха 17 групи – представители на кварталите в града, както и на близките села. Представянето за 2026 г. включва 17 местни групи и една гостуваща от Петрич. Редът на групите се определя от жребий. Маршрутът е предварително определен, осигурява се полицейска охрана. Тази година Община Благоевград обяви фестивала като част от новогодишната програма на града, като събитието се подкрепя финансово по проект „Ново поколение местна политика за култура за община Благоевград“.¹¹ В последните години с нарастването на интереса на хората към фестивала се увеличават участниците и – съвсем естествено – броят на

¹⁰ <https://bnr.bg/blagoevgrad/post/393402/surva-e-lyubov-izlozhba-na-fotografa-inamariya-manolova> (посетен на 6 януари 2026).

¹¹ Във фейсбук страницата на Община Благоевград е отразена информацията, че събитието се организира от Община Благоевград с финансовата подкрепа на Европейския съюз чрез инструмента *Следващо поколение ЕС* (NextGenerationEU) по проект „Ново поколение местна политика за култура за община Благоевград“ от 29.10.2025 г., договор № BG-RRP-11.021-0017-C01., Схема за безвъзмездна помощ „Ново поколение местни политики за култура за големи общини“, BG-RRP-11.021.

групите. Наблюдава се и нарастваща икономическа значимост на обичая, свързана с ресурсите, които подпомагат неговото практикуване и изявата пред публика.

В навечерието на 2026 г. сайтовете на общините публикуват в социалните мрежи информация за отбелязването на фестивалите, които се провеждат в Благоевград, Симитли, Разлог, Банско, Петрич и, разбира се, Перник, където се очаква тази година домакин на игрите да бъде ЮНЕСКО¹². Кметовете заснемат рекламни видеа и обещава през настоящата година фестивалът да е по-впечатляващ от предишната. Професионални фотографи напомнят със своите фотоколекции за отбелязването на Сурвакарските игри с публикации в социалните мрежи.

Подкрепата на Общината и включването на фестивала в новогодишната празнична програма засилват видимостта на сурвакарската игра и стимулират активността на участниците. По този начин маскарадната обредност придобива нови характеристики. Тя се осъществява предимно с икономическите ресурси на играчите или на групата. Споделените впечатления на участниците показват, че те влагат средства, менажират групата със собствени усилия и често финансират сами представянето. Въпреки затрудненията участниците не смятат да се отказват, нито да ограничават членовете на семейството си от участие. В случаите, в които не могат да си позволят купуването и поддържането на желания костюм, участват с традиционни народни носии или изпълняват персонажи като старци, баби и т.н. Има и случаи, в които костюмите се предоставят под наем или се разменят между участниците.

Съвременни прояви на маскарадната обредност

Изследването на съвременните прояви на мъжката маскарадна обредност в Югозападна България и конкретно в района на Благоевград изисква терминологичното уточняване на регионалните названия на маскираните, както и на използваните обредни предмети. Според енциклопедичния речник „Българска митология“ мъжките маскарадни игри в Западна България са календарно отнесени към новогодишния празничен комплекс (периода на Мръсните дни) и участниците в тях са известни като сурваскари, коледжане, бабугери, станченаре, чауши, василичари, русалии (Стойнев/Stoynev, 1994, с. 189). През последните години медиите унифицират участниците в игрите с общото наименование „кукери“ – вариант на мъжката маскарадна обредност, характерен за региона на Тракия и Странджа и съотнесим по време към Сирни заговезни и по-конкретно към „Песи понеделник“ – първия ден на Тодоровата седмица.

Въпреки това повечето жители в Благоевград и областта знаят, че представяната от тях маскарадна обредност е различна както по отношение

¹² В официалния сайт на Международния фестивал на маскарадните игри „Сурва“ в Перник е отразена информацията, че ЮНЕСКО ще бъде патрон на XXXII издание на Международния фестивал на маскарадните игри „Сурва“.

на времето, така и от гледна точка на обредните действия и предмети. В Благоевградско е запазено наименованието на *сурваскарите*, *сурваскаръето*, *беляците*, *старците*, в Разлог – на *чаушите*, в Банско – на *бабугерите*, в Кюстендил – на *джумалджи*, а в Петрич – на *арати*, *станчинари* и *русалии*. Макар да се развива в рамките на една географска област, маскарадната традиция проявява значителни локални вариации във всяко селище. Тези различия се проявяват не само в наименованието на участниците, но и в дните на нейното провеждане, а дори и в наименованието на звънците – *звонци*, *тюмбелеци*, *чанове*, *хлопки* и т.н.

През декември *сурваскарите* в Благоевградско предизвестяват за наближаващия обред, групите се събират и обхождат кварталите като „раздрънкват звонците“. Празничното шествие завършва с приятелско събиране, храна и музика. Последният месец на годината преминава в активна подготовка за участниците в маскарадните групи от Благоевград и областта – провеждат се срещи, организират се участията, прави се преглед на облеклото. На първи януари обхождат кварталите и града, за да изпълнят традиционния обред. Фестивалът в Благоевград се организира обикновено в първата неделя на януари. Прави впечатление, че е нараснал броят на жените и децата сред участниците в контраст с ограниченията от миналото. В свое изследване Георг Краев отбелязва, че във фолклорната традиция правото на маскиране е било допустимо единствено за ергени, т. е. за млади неженени мъже. Това са младежите, на които им предстои инициация в ергенския цикъл от обреди, чрез който се придобива правото на участие в седянка, а оттам и правото на брак (Краев/Kraev, 2018, с. 22). Този задължителен регламент за спазване е преодолян от днешната фестивална изява. Съвременната сурвакарска практика показва съществено разширяване на възрастовия и половия състав на участниците, при което в нея се включват жени и деца. Папучиев интерпретира този процес и като трансформация на социалните отношения, в рамките на която участниците и публиката започват да разпознават Сурва през идеята за фестивално и игрово, като в нея се влагат нови значения, съобразени със съвременната социална и културна действителност (Папучиев/Papuchiev, 2021, с. 118).

Работата на терен и срещите с участниците показаха, че предварителните ми представи за възприемането и значението на сурвакарството са били непълни. Задълбочено познаване се придобива чрез продължителен контакт с участниците и групите. Маскарадните игри започват с усилена подготовка, която се активизира през зимните месеци. Всяка група има собствен живот, йерархия и правила. На първо място следва да се подчертае силната емоционална връзка между участниците. Тези, които живеят и работят в чужбина, се връщат за „раздрънкването“ на звънците, което продължава на практика само един ден¹³. Това говори за

¹³Интервю с И.Б., 40 год., участник в сурвакарска група „Струмско“, Благоевград (Личен архив).

силна обвързаност с групата и устойчива връзка с общността. Етноложката Цветана Манова споделя в свое интервю, че маскарадът се събужда дори в села, в които почти е бил изоставен¹⁴. Бивши жители, въпреки че живеят и работят извън родните си места, се завръщат за празника или за участие във фестивала. Теренната работа потвърди тези тенденции – на практика има села, в които традицията е била прекъсната и се възстановява в последните години.

Днешните групи в Благоевградско включват обичайните персонажи: булка, младоженец, свещеник, бабугери (облечените в кожи), участници в традиционни носии, старци, мечкар с мечка със синджир, лекар, акушерка, кум, бръснар, данъчен инспектор, полицаи, каруца, магаре. Сурвакарските групи засягат в репертоара си актуални обществени теми и популярни личности. Традицията се адаптира към новите социални и културни промени в обществото, като така още един път подчертава своята рефлексивност към съвременността. Източници съобщават, че до преломното време на 90-те години острите социални и властови заигравки от страна на маскираните остават недопустими. Традицията все пак запазва някакви рамки на допустимост в периода на социализма (Хаджиева, Василева/Hadzhieva, Vasileva, 2016, с. 77). В групите от квартал „Струмско“ и квартал „Грамада“ тази година във връзка с въвеждането на новата валута – евро, в представянето бе включен символичен елемент – банкомат за евробанкноти. Обикновено в двора на къщата мечките „сгизват“ стопанина за здраве и сила. Един от възрастните участници на групата в село Изгрев си спомни, че в миналото между групите понякога се е провеждала „борба на мечките“, за да се демонстрира чия „мечка“ е по-силна и коя група е по-мощна.¹⁵

Характерна особеност за съвременното маскарадно облекло в Благоевградска област е, че костюмите от кожи са изработени ръчно от специална порода кози. Рядко се срещат костюми, ушити от овчи и заешки кожи. За направата на един такъв костюм се изискват много време и усилия. Колкото по-дълъг е косъмът на кожата, толкова по-внушително изглежда участникът. Цветът на косъма също има значение и представлява съществен фактор. Прави впечатление, че някои от участниците, след продължително търсене на подходящи кожи, започват да отглеждат специална порода кози. Това показва, че тяхната ангажираност и личната им инвестиция надхвърлят свободното им време. Съвременната подготовка е свързана със значителни финансови разходи, които могат да достигнат над 25 000 евро. Сресването на костюма, почистването и пришиването на кожи започва няколко месеца предварително. Маската („суратът“ в Благоевградско) трябва да бъде страховита и висока. Обикновено на кръста са завързани звънци – *клапки, тумбалици, тумбелеци, звонци, двояци*. В състава на маскираните често

¹⁴ <https://www.bta.bg/bg/news/lik/925615-obichayat-surova-vpisan-v-yunesko-e-znachimo-yavlenie-smyata-etnologat> (посетен на 6 януари 2026).

¹⁵ Интервю с А. К., 70 год., участник в сурвакарска група село Изгрев, Благоевградска община (Личен архив).

присъстват мъже, които колекционират звънци. Сред ръководителите на една от групите има собственик на богата колекция¹⁶. Авторките на изданието, посветено на традициите в село Брежани, Благоевградско – Панова и Стоименова (Панова, Стоименова/Ранова, Stoimenova, 2020), описват единствения костюм в България, който се изработва от горски мъх и сълзица от езерата. С дни мъжете са ходили в планината и са събирали горски мъхове, дълги повече от 30 см, с които облепвали дървена конструкция и в резултат получавали едни от най-страшните костюми.

Социални аспекти на сурвакарските игри

През 2025 г. част от благоевградските групи се опитаха да обединят участниците в „Антихелоуин“ шествие и изразиха недоволство, че българският маскарад отстъпва място на чужда културна традиция, която е непозната на децата¹⁷. Членовете на групата от квартал „Струмско“ за поредна година споделиха, че искат на тази дата да напомнят за смисъла на българските традиции. При проведените срещи стана ясно, че и други групи са участвали в подобно шествие. Такива инициативи са се провели в Банско, Разлог, село Кошарево (Брезнишко) и др. Медиите отразяват притеснението на групите, че отбелязването на Хелоуин набира все повече привърженици и това е в разрез с представите на подрастващите. Маскарадните групи се стремят да опазят локалната традиция, която е силно изявена сред местните. Техните прояви могат да се тълкуват и като форма на критика срещу загубата на идентичност, непознаването на собственото минало и обръщането към чужди традиции. От публикация в онлайн медия става ясно, че участниците в маскарадните игри в гр. Банско също изразяват тревога: „Банско е наш дом от векове и ние не празнуваме чужди празници – ние дрънкаме звънци!“¹⁸ На първо място е видно, че има разграничаване и протест срещу масовото навлизане на Хелоуин, което в последно време заинтригува децата. На второ място е „дрънкането на звънци“ – фолклорното ритуално оздравяване. В този смисъл маскарадните практики имат важно място в празничния календар на местното население. За групата е важно предаването на културната практика на бъдещите поколения“ (Lyubenova, 2021, р. 3), което подчертава как чрез ритуалните действия общността защитава своята идентичност и културно наследство. Смятам, че се потвърждава и тезата на Иво Страхилев, че обредът не е отстранен от всекидневието – между двете съществуват значими връзки, поради което традиционното маскиране може да функционира като ритуален израз на ежедневни проблеми (Страхилев/Strahilov, 2022б, с. 35).

¹⁶ Интервю с Д. Д., 45 год., участник в сурвакарска група „Трети квартал“, Благоевград (Личен архив).

¹⁷ <https://btvnovinite.bg/bulgaria/kukeri-vmesto-chudovishta-zhiteli-na-blagoevgrad-izljazoha-ma-anti-helouin-shestvie.html> (посетен на 6 януари 2026).

¹⁸ <https://ilindenpres.bg/34930-kukeri-oglasyat-bansko-s-chanove-tazi-vecher-pod-mototo-ne-na-helouin/> (посетен на 6 януари 2026).

През месец май чрез фейсбук един от участниците в групата от Струмско се опита да обедини членовете ѝ около идеята за отмяна на еврото¹⁹. Ако приемем този факт като знак, че маскираните играчи могат да обръщат житейски ситуации, то тук се откроява още една функция – ресурсът им за социални действия и промяна. Традицията се разиграва в двора на къщата, на площада, но в съвременен контекст търпи адаптиране в нови мащаби. Чрез публичността участниците и групите се стремят да привлекат общественото внимание и да изразят позиция. Така маскарадната обредност добива нови смислови полета, влияейки чрез образ и игра. Именно тази изградена солидарност и натрупан капитал в групата създават усещането у маскираните за колективна идентичност. Благодарение на нея имат ясно усещане за принадлежност, търсят обединение и подкрепа в собствените си сили и възможности.

Много често съвременните сурвакарски групи се изявяват в заснемането на видеоклипове, участия в концерти. Подобни участия дават възможност да покажат своята принадлежност към определена общност. Тези прояви също спомагат да се провокира интерес и да се насочи общественото внимание към определени практики и традиции. Извън обредния и фестивалния контекст маскарадната игра намира ново проявление в съвременността. Сурвакарските игри се превръщат в обект на медиен, фотографски и актьорски интерес. Например групата от Трети квартал в Благоевград участва в заснемането на видеоклип с певицата Деси Добрева²⁰. Групата от гр. Симитли (Благоевградско) се снима във филма „Четири сезона“.²¹ Групата от квартал Струмско е участвала в музикален проект на немската група Rammstein²². Многобройни са примерите, които могат да покажат навлизането на маскарадните игри в съвременен визуален и медиен контекст.

Маскарадните групи функционират изцяло под контрола на участниците. Въпреки отсъствието на официална институционална рамка те се проявяват като самостоятелни структури. В състава на всяка група присъстват водач, организатори, касиер, лица, отговорни за костюмите, носите и звънците, членове, които поддържат информацията в социалните мрежи, както и такива, които договарят спонсорства и участие в други фестивали в България и чужбина. Повечето групи разполагат със собствени банкови сметки, с които оперират въз основа на взаимни решения.

¹⁹ <https://pirinsko.com/survakari-ot-blagoevgradskiq-kv-strumsko-se-vdigat-na-protest-sreshthu-evroto-158874/>

(посетен на 6 януари 2026)

²⁰ <https://infomreja.bg/kukerite-ot-treti-kvartal-v-blagoevgrad-uchastvaha-v-klip-na-desi-dobreva-167704.html> (посетен на 6 януари 2026).

²¹ <https://ilindenpres.bg/1858-kukeri-ot-simitli-se-snimaha-vuv-filma-bulgariya-v-chetiri-sezona/> (посетен на 6 януари 2026).

²² https://www.struma.com/obshtestvo/kukerskata-grupa-ot-kv-strumsko-blagoevgrad-predstaviha-nad-200_202785/ (посетен на 6 януари 2026).

Съвместно се обсъждат въпросите за облеклото и участията. Финансовите възможности зависят от способностите им да привличат спонсори. Срещат се различни форми на помощ към участниците – от превозване с автобуси до предоставяне на храна за участващите. Финансирането от Общината е ограничено по размер и е еднакво за всички участващи групи. Събраните ресурси от сурвакарите се отчитат на специално заседание на групата, т. нар. „конак“, където се извършва преброяване на средствата и се определя за какво ще бъдат похарчени. Сумите се ползват за провеждането на едно общо увеселение на групата, при възможност се ползват за благотворителни цели или ремонти.²³

Маскарадните игри и тяхната фестивализация позволяват на ромите да се впишат в местните традиции, а и да имат по-активна роля в тях. В миналото те са присъствали като участници в групи, но в Благоевград имат вече три самостоятелни групи. Отличават се с танци и динамична хореография. Ролята им в другите групи е предимно музикална, свирят на зурни, тъпани, като задават ритъма на шествието. Тяхното участие е ключово за звученето и по време на обряда, и на фестивала. В миналото музикалният съпровод е бил различен и е включвал акордеон, кавал и тъпан, които са създавали различна атмосфера на шествието²⁴. С нарастването на зрелищността силно звучащите инструменти са изместили традиционните. В съвременната практика договарянето на музикантите се извършва около една година предварително, като финансовите възнаграждения обикновено нарастват с всяка следваща година. Повечето групи ангажират една група по време на обхождането на първи януари, а по време на фестивала – две групи, за да създадат настроение на публиката. Един от участниците сподели: „Без да има джумбуш, фестивал няма“²⁵.

Участието на ромските групи и нарастването на броя на ромските участници показва, че чрез интегрирането на нови общности се създава пространство за социални и културни взаимодействия. (Creed, 2011, p. 162 – 202). До голяма степен тяхното активно участие в сурвакарството и заниманията им в свободното време се различават от обичайните. Сценичното представяне и участието на фестивала им дава възможност за артистична изява. Усещането им за видимост, осигурено чрез включването в културната програма на града, ги прави не само наблюдатели, а и активни участници в поддържането на културното наследство.

В проведените интервюта преобладаваха мнения, че ромските групи полагат усилия да се утвърждават като сурвакарски групи, представят се убедително и добиват смелост и самочувствие. В същото време част от

²³ Интервю с А.В., 28 год., участничка в сурвакарската група на кв. „Плажа“, Благоевград (Личен архив).

²⁴ Интервю с А.К., 70 год., участник в сурвакарска група село Изгрев, Благоевградска община (Личен архив).

²⁵ Интервю с Д.К., 47 год., участник в сурвакарска група квартал „Грамада“, Благоевград (Личен архив).

респондентите изразиха мнение, че групите се мотивират единствено от получаването на субсидии и че нямат интерес към традицията. Критиката не беше единствено към ромските групи, а беше насочена и към новосъздадените формации, изключвайки няколко групи с дълга история и много участници. При тях се наблюдава и стремеж към осигуряване на подходящо облекло и към разнообразяване на персонажите, което е признак, че те активно се интегрират към традиционното маскиране. Според Страхилов участието на ромите в масакарадните игри често се стигматизира, но въпреки това той подчертава, че полифоничността на маскарада се запазва и позволява много прочити на културното наследство. Чрез тези практики ромските общности могат да заявяват едновременно локална, национална и европейска принадлежност и да изградят позитивен образ, противопоставен и изключващ етнонационализма (Страхилов/Strahilov, 2020a).

Заклучение

В свое изследване Иглика Мишкова отбелязва, че обичаите с маски и маскарадните игри са разпространени в много страни в световен мащаб, включително и на Балканите. Авторката подчертава, че навсякъде се наблюдава тенденция към промяна, изразяваща се в трансформации на обредните персонажи, маските, вербалните комуникации, но въпреки тези факти маскарادت се запазва жив и се развива (Мишкова/Mishkova, 2017). Направените анализи са съотносими с моето проучване. Установените промени на терен напълно кореспондират с процесите, споменати от изследователката.

Проучването показва, че не само се е запазила жива традицията, но тя се променя, привличайки повече на брой участници, изкушени от публичната изява. Наред с това се създава приемственост, като същевременно се включват и нови членове, които нямат семейна връзка с обредната традиция. Етнографката Румяна Хаджиева, специалист в Историческия музей и бивш член на журито на сурвакарските игри, отбелязва, че маскарادت в Благоевград функционира като динамичен феномен, където се преплитат модерност и традиция. Едновременно с това той е арена за социална критика, а и проява на местната идентичност (Хаджиева, Василева/Hadzhieva, Vasileva, 2016, с. 78). В този контекст не бива да се изключва ролята на Общината, читалищата, спонсорите, които въпреки икономическата несигурност продължават да подкрепят фестивалите, макар техният мащаб да не достига нивото на този в Перник. Може да се обобщи, че маскарадната обредност се осъвременява, променя формите си и пренарежда значенията си под влиянието на новите фестивални практики.

Теренната работа разкрива, че локалната общност има ключова роля в поддържането на обичая. Фестивализацията, макар и да променя характера на маскарадната игра, добавя и нови възможности, като това са начини за

нейното продължаващо и разрастващо се съществуване. Сурвакарските дружини съществуват със собствен живот и йерархия. Тази организация в групите допринася за въвеждането на нови членове, но и участва в културния трансфер на определени знания, свързани с маскарадната обредност. Маскарадните игри вече не са ограничени само до мястото на практиката, както е била в миналото. Те вече разчитат на публичност, аудитория, фестивалност, дори не само в региона, но и в национален, дори международен контекст. Маскарадните игри имат широка сцена за изява и представяне, както и за създаване на визуални архиви и за многобройни изследователски интерпретации.

Източник на финансиране

Изказвам благодарност на Фонд „Научни изследвания“, който финансира настоящото изследване в рамките на проект „Игри – играчи – културни практики в свободното време“ (КП-06-Н90/7).

БИБЛИОГРАФИЯ:

- Божинев, В. (2024).** *Играта и тялото – тялото в играта. Социокултурни изследвания*. Благоевград: УИ „Неофит Рилски“. (**Bozhinov, V.** *The game and the body – the body in the game. Sociocultural Studies*. Blagoevgrad: Neofit Rilski University Press.)
- Папучиев, Н. (2021).** *Фестивали. Мрежи. Идентичности (Маскарадните игри в Перник и регионалните им отражения)*. София: УИ „Св. Климент Охридски“. (**Papuchiev, N.** *Festivals. Networks. Identities (Masquerade games in Pernik and their regional reflections)*. Sofia: St. Kliment Ohridski University Press.)
- Краев, Г. (2019).** *Маска и було – За кукера... и още нещо*. София: КМ Издателство. (**Kraev, G.** *Mask and veil – About the Kuker... and something more*. Sofia: KM Publishing House.)
- Лулева, А. (2020).** Традиция и ре/традиционализация: Калоферското мъжко хоро. В: А. Лулева, Б. Алексиев, В. Пенчев, Г. Лозанова, Д. Василева, Д. Атанасов, З. Богданова, И. Петрова & К. Михайлова (съст. и ред.), *Етнологията в променяния се свят: Сборник в чест на 80-годишния юбилей на проф. д.ф.н. Радост Иванова* (с. 197 – 215). София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“. (**Luleva, A.** Tradition and re/traditionalization: The male horo in Kalofer. In A. Luleva, B. Alexiev, V. Penchev, G. Lozanova, D. Vasileva, D. Atanasov, Z. Bogdanova, I. Petrova & K. Mihaylova (Eds.), *Ethnology in a Changing World: Essays in Honour of the 80th Birthday of Prof. Radost Ivanova* (pp. 197 – 215). Sofia: Academic Publishing House “Prof. Marin Drinov”).
- Мишкова, И. (2016).** Музейната презентация на маскарада. *Маски и култури*, 157 – 173. (**Mishkova, I.** The museum presentation of the masquerade. *Masks and Cultures*, 157 – 173.)
- Мишкова, И. (2017).** Маскарадът в Драмско. *Български фолклор*, 47, 300-315. (**Mishkova, I.** The masquerade in Dramsko. *Bulgarian Folklore*, 47, 300 – 315.)
- Панова, Р., Стоименова, С. (2020).** *Стародавни и живи. Традиции от Брежани*. Национален фонд „Култура“, сдружение „Традиции“. (**Panova, R.,**

- Stoimenova, S.** *Ancient and Living: Traditions from Brezhani*. National Culture Fund, Association “Traditions”).
- Петров, П.** (2003). Социалистическите трудови празници – концепция и потребление. В: *Социализмът – реалност и илюзии. Етнологични аспекти на всекидневната култура*. София. (**Petrov, P.** (2003). Socialist labor holidays – concept and consumption. In *Socialism – reality and illusions: Ethnological aspects of everyday culture*. Sofia.
- Стойнев, А. Б. (съст.).** (1994). *Българска митология: Енциклопедичен речник*. София: 7М + Логис. (**Stoynev, A. B. (comp.).** *Bulgarian mythology: Encyclopedic dictionary*. Sofia: 7М + Logis.)
- Страхилов, И.** (2022a). Между „тракийския субстрат“ и „ориенталските наслоявания“: кукерите и канонът на националното наследство. *Семинар_BG*. Retrieved from <https://seminar-bg.eu/spisanie-seminar-bg/broy20/787-kukerite-i-kanonat-na-natsionalnoto-nasledstvo.html> (**Strahilov, I.** Between the “Thracian Substratum” and “Oriental Accretions”: Bulgarian mumming and the national heritage canon. *Seminar_BG*. Retrieved from <https://seminar-bg.eu/spisanie-seminar-bg/broy20/787-kukerite-i-kanonat-na-natsionalnoto-nasledstvo.html>)
- Страхилов, И.** (2022б). Наследство в преход / наследство на „прехода“? Предприемачество и нематериално културно наследство в постсоциалистическа България. *Anthropology. Journal for Sociocultural Anthropology*, 9(1), 32–67. (**Strahilov, I.** Heritage in transition / Heritage of the “transition”? Entrepreneurship and intangible heritage in postsocialist Bulgaria. *Anthropology. Journal for Sociocultural Anthropology*, 9(1), 32–67.)
- Хаджиева, Р., Василева, М.** (2016). Картини от маскарада на Югозапада – културна памет, култура на пародията. В: *Маски и култура. Сборник с доклади от научната конференция, проведена в рамките на XXIV Международен фестивал на маскарадните игри „Сурва“ – Перник 2015* (стр. 76–83). Перник. (**Hadzhieva, R., Vasileva, M.** Images from the masquerade of Southwestern Bulgaria – cultural memory, culture of parody. In *Masks and Culture. Proceedings of the scientific conference within the framework of the XXIV International Festival of Masquerade Games “Surva” – Pernik 2015* (pp. 76–85). Pernik.)
- Creed, G. W.** (2011). *Masquerade and postsocialism: Ritual and cultural dispossession in Bulgaria*. Bloomington: Indiana University Press.
- Lyubenova, M.** (2021). Masquerade games in the Pernik region of Bulgaria: Preserving and promoting intangible cultural heritage. *The Yearbook of Balkan and Baltic Studies*, 4(1). <https://doi.org/10.7592/YBBS4.09>